

20/

Formulace estetiky klasicismu

20/ Formulace estetiky klasicismu. Antologie starších románských literatur

Sestavil J. Prokop. České Budějovice: Ústav romanistiky Filozofická fakulta Jihočeské univerzity, 2014.

Dostupné z: <<http://www.ff.jcu.cz/antologie-starsich-romanskych-literatur>>.

P/

Nicolas Boileau-Despréaux: Umění básnické

(vydáno 1674)

[Narodil se v roce 1636 v Paříži do rodiny nižšího úředníka v pařížském parlamentu. Byl slabé tělesné konstituce a studoval nejprve na koleji d'Harcourt a posléze na koleji de Beauvais, kde se věnoval právu. Poté se zaměřuje na studium teologie na Sorboně, neboť mu otec určil církevní dráhu. Studia sice nezavrší, avšak získává úřad a obročí převora v Saint-Paterne. Obročí po smrti otce v roce 1657 opustí. O rok dříve je přijat mezi advokáty, ale ani tuto profesi nevykonává dlouho. Věnuje se literatuře a předčítá svou poezii v dobových literárních salónech, do kterých ho uvedl starší bratr Gilles, jenž bude záhy zvolen do Akademie a s nímž má Nicolas roztržky. V Satirách inspirovaných Horatiem a Juvenalem kritizuje dobový literární vkus a získává si tak zaryté nepřátele mezi literáty jako byli Jean Chapelain, Philippe Quinault či Georges Scudéry. Později skládá již shovívavější Epištoly, veršovaný traktát O umění básnickém a také hrdínsko-komický epos Le Lutrin. Je podporován a chráněn paní z Montespan, královou milenkou, která jej v roce 1674 představí Ludvíkovi XIV. Na jeho nátlak je roku 1684 zvolen do Akademie a později získává, spolu s Jeanem Racinem, úřad královského historiografa. Umírá v roce 1711.]

Převzato z: *O umění básnickém a dramatickém (antologie)*, Praha, Koniasch Latin Press, 1997, s. 183-216. Přeložil Aleš Pohorský.

Formální charakteristika:

Obvykle bývá charakterizováno jako didaktická báseň. Tematicky osciluje mezi žánrem literární a estetické kritiky a odborným traktátem zveršovaným v klasických alexandrinech se sdruženým rýmem. Překlad do češtiny rytmičovanou nerýmovanou prózou lámanou do veršů.

1. zpěv

Marně vzhlíží troufalý autor k Parnasu
v touze dosáhnout výšin umění veršů;
k tomu, kdo nevnímá skryté hlasy nebes
a u jehož zrodu nesvitla hvězda,
je Foibos hluchý a Pégasos se mu vzpírá.

Vy, kdo hoříce tím nebezpečným žářem,

běžíte trnitou cestou písemnictví,
nestravujte se nad neplodnými verši,
nemějte za génia milovníka rýmů;
střežte se vášně šalby marné potěchy,
dlouho zpytujte svého ducha a síly.

Příroda je plodná na výtečné duchy
a umí dělit vlohy mezi autory:
jeden ve verších líčí milostný plamen;
druhý líbeznou čarou brousí epigram:
Malherbe může chválit činy hrdinovy;
a Racan Phylis, pastýře a lesy:
avšak duch, který se chválí a sebe ctí,
nepozná své vlohy ani sebe sama:
jako ten, jež kdysi spatřili u Fareta,
jak uhlem čmárá verše po zdech hostince,
než odešel nepatřičně drzým hlasem
opěvat triumfální útěk Hebrejců
a vlekl se napříč pouští za Mojžíšem,
jenž se s Faraónem v moři utopil.

At' je námět líbezný nebo vznešený,
necht' zdravý smysl vždy odpovídá rýmu,
nebot' navzájem si odporují darmo;
rým je sluha, přísluší mu poslouchat.
Kdo se při jeho hledání nejdřív moří,
navykne ducha nalézat jej snáze;
bez námahy se skloní pod jhem rozumu,
nijak mu nebrání, slouží mu a jej sytí.
Je-li však ukrácen, může se i vzepřít,
aby jej dostihl, chvátá smysl za ním.
Milujte jen rozum: at' vždy vaše pero
u něho nalézá skvělost i hodnotu.

Kdekdo uchvácen nesmyslným nápadem,
vzdálen pak přímému smyslu, hledá jen myšlenku,
jako by se snížil v svých obludných verších;

Kdyby si myslel, co myslel si už jiný.
Tyto výstřelky přenechme Itálii:
trpytivou bláhovost falešného lesku.
Vše musí spočívat na zdravém rozumu,
avšak cesta k němu je kluzká a příkrá;
sotva z ní sejdeme, už se utopíme.
Na své poutí zná rozum vždy jen jeden směr.

Autor někdy příliš prostoupen svým předmětem
neopustí látku, dokud ji nevyčerpá.
Sotva spatří palác, už líčí průčelí,
poté váš provede po každé terase,
zde stoupá schodiště, tudy vede chodba,
tam balkón ozdoben zábradlím ze zlata,
počítá kulaté a oválné stropy,
„Hle zde jsou festony a tu je perlovec.“
Přeskočím dvacet stran, abych dospěl k závěru,
a taktak, že zmizím zadem přes zahradu.

Nač je neplodná výřečnost těch autorů,
nezatěžujte se podružným detailem.
Vše, co je zbytné, je šed', jež budí odpor,
přesycený duch to odmítne vzápětí.
Ten, kdo nezná míru, nenaučí se psát.

Však strach z jednoho zla přináší zlo horší,
verš až příliš chabý učiníte těžkým,
nechci být rozvláčný a stanu se temným,
jeden není zdobný, Múza však je nahá,
druhý, nechtěje se plížit, tápe v mlze.
Chcete si vysloužit náklonnost publika?
Nuže, měňte stále při psaní svoji řeč.
Styl příliš plochý a stále jednotvárný
září marně, protože nás ukolébá.
Vždyť málo čteme ty, kteří jenom nudí,
jednostejným tónem recitující své žalmy.

Šťasten, kdo zpívá lehkomyšlným hlasem,
hned strohý, hned vzletný, milý a zas přísný!
Jeho spis je libý čtenářům i nebi
a bývá u Barbina obklopen kupci.
Můžeš psát cokoli, nebuď však přízemní.
Styl seabeměně vznosný žádá vznešenost.
Pohrdajíc vkusem, vtíravá burleska
nám omámila zrak, ta poutavá novota:
ve verších se hledá prostoduchý vtip.
I Parnas hlaholí jazykem tržnice,
rýmová licence odložila zábrany,
z převlečeného Apollóna je Tabarin
a tato nákaza postihla už venkov,
písaře, měšťany a také knížata.
Ten nejhorší žertěř je nyní obdivován,
ba i d'Assouci našel si své čtenáře.
Nakonec se však dvoru omrzela ten styl,
odmítl laciné výstřednosti veršů,
odlišil prostotu od plytkých šaškovin
a přenechal venkovu obdiv k Typhonovi.
Tento styl at' nikdy neposkvrní váš spis,
napodobujme Marotův nenucený žert,
burleska však patří kejklířům na Mostě.

Avšak nač hromadit, jak to činí Brébeuf,
když vrší na březích ve svojí Farsale
„mrtvých a k smrti jdoucích hory plačtivé“.
Zvolte si lepší tón. Buďte prostí s mírou,
vznešení bez pýchy, příjemní bez falše.

Předkládejte čtenáři, co se mu líbí,
a kadenci sud'te s největší přísností;
at' vždy ve verši smysl, jenž člení slova,
přeruší každý verš na způsob přerývky.
Dbejte, aby ukvapená samohláska
nenarážela na své cestě na jinou,
šťastná je vždy jen volba libozvučných slov.

Sřežte se nárazu odpudivých zvuků,
verš sebevíc hutný, myšlenka, byt' vznešená,
jsou duchu vzdáleny, zraňují-li sluch.
Za prvních časů francouzského Parnasu
určoval veškeré zákony jen rozmar
a rým na konci bez ladu kupených slov
sloužil co ozdoba, počet i césura.
Villon první uměl v těch hrubých dobách
rozjasnit zmatené umění básnické.
Marot brzy po něm rozvinul baladu
i osmiverší a zrýmoval maškarády.
Vázaným refrénům podřídil rondely,
určil docela nové cesty rýmu,
až Ronsard později po jiném způsobu
vše rovnaje, vše zmátl, stvořiv své umění.
A přece dost dlouho přál mu št'astný osud,
znal antickou Múzu, jež pěla francouzsky,
poté však jakýmsi prapodivným zvratem
opadl z jeho slov pedantický nános
a ten hrdý básník klopýtl z vysoka.
Zdrženlivější byli Desportes i Bertaut,
až nakonec Malherbe jako první Francouz
dal naší poezii ten správný spád,
seznal moc slova vyřčeného v pravý čas
a vymezil Múze též povinnost a řád.
Jazyk, jež napravil ten učený autor,
už hrubě neuráží váš pěstěný sluch.
S půvabem sloky přivykly si plynout,
jeden verš přes druhý už netroufal se chýlit.
Vše zákon ctílo a onen pravý vůdce
autorům doposud poslouží jako vzor.
Jděte v jeho stopách, chvalte tu čistotu
a napodobujte jeho št'astnou jasnost.
Pokud smysl veršů není k pochopení,
pak záhy můj duch se počne rozptylovat
a nesleduje toho, kdo se vzdaluje.
Jsou duchové, jejichž zatmělé myšlení

je napořád zahaleno hustou mlhou,
a svět rozumu je nikdy neprostoupí.
Tedy dříve nežli psát, naučte se myslet.
Vždyť myšlenku více či méně zmatenou
sleduje výraz nejasný či zřetelný.
Co dobře chápeme, jasně vyslovíme
a sama slova pak přicházejí snadno.
Při vašem psaní necht' uctívaný jazyk
při sebevětších výstřelcích je svatý.
Marně se snažíte o libozvučný tón,
je-li výrok pokroucen a obrat kulhá.
Můj duch neuznává pustý barbarismus
ani vyšinutou vazbu v dutém verši,
autor, byť božský, bez daru jazyka je,
ať dělá cokoli, vždy špatný spisovatel.
Pracujte v poklidu, i když vás žene čas,
a nenechte se štvát v pošetilém spěchu.
Pero kvapné, které ve svých rýmech pádí,
pozná ducha míň než trocha úsudku.
Mám raděj bystrinu, jež po měkkém písku
loukou plnou květů pomalu se vine,
než proud, který z břehů vylitý se valí,
divoký a plný šterku, blatným krajem.
Spěchejte pomalu a bez umdlení
vždy dvacetkrát svoje přehlížejte dílo
a bez ustání je stále znovu bruste.
Připisujte s mírou, zato hojně mažte,
nestačí, když v díle, jež se hemží chybami,
tu a tam zablýskne se duchaplný rys,
vždyť každá věc v něm musí mít svoje místo
a začátek i konec odpovídat středu.
Necht' části obratným způsobem skloubené
tvoří jeden celek z různorodých dílů.
Ať nikdy řeč odchýlená od námětu
nezajde daleko za blyštivým slovem.
Máte-li obavu ze soudu svých veršů,
buďte sami sobě přísnými kritiky.

Nevědomost ráda obdivuje sebe.
Jen vaši přátelé vás lépe posoudí
a vaše výtvořiny upřímně vyslechnou
jako důslední protivníci vašich chyb.
Odložte před nimi autorskou nadutost,
avšak vězte, že přítel není lichotník.
Tleská vám ten, kdo se vám posmívá.
Dávejte přednost radám, nikoli chvále,
lichotník se hned pokouší naladit hlas,
každý verš jej uvádí do vytržení,
vše je kouzelné, božské, nic mu nevádí,
jen skáče radostí a slzí v pohnutí,
zahrnuje vás bohapustou chválou.
Pravda nemá nikdy takto nadutou tvář,
moudrý přítel, vždy přísný a neúprosný,
vás nenechá v klidu s vašimi chybami,
neodpustí vám sebemenší nedbalost.
Najde správný spád pro špatně stavěný verš,
umírní přehnanost nadmíru pyšných slov.
Tu jej zarazí smysl, jinde zase věta:
„Vaše stavba, zdá se, je poněkud temná,
výraz je dvojznačný, nutno jej upřesnit“ -
takto k vám hovoří opravdový přítel.
Avšak často autor zatvrzelý příliš
brání svoje verše, veden vlastním zájmem,
od počátku chopiv se práva obrany.
„Pravíte, že výraz pro ten verš je nízký.
Ach pane, k tomuto mějte shovívavost,“
řekne hned. - „Tohle slovo je příliš chladné,
vynechal bych je. - To je nejhezčí místo!
Ten obrat je špatný. - Ten zas hoden obdivu.“
Tak si zachová vždy náležitý odstup,
kdyby slovo v jeho díle se vás mohlo dotknout,
je to jen důvod, aby je nevymazal.
Nicméně zdánlivě kritiku si hýčká,
máte prý nad jeho verši nesmírnou moc,
avšak ta krásná řeč, kterou vám lichotí,

je jen léčkou, aby vám je mohl přednést.
Pak vás opustí a spokojen svou Múzou
jde za hlupákem, aby si ho podmanil.
A najde jej snadno, vždyť hloupých autorů
plodí náš věk dost, i těch, kdo je velebí.
I bez těch, kdo přišli z města či venkova,
je jich u vévody a knížete zástup.
U dvořanů dílo sebevíc jalové
mělo za všech časů snaživé příznivce.
A abychom skončili jako v satíře šlehem:
hlupák najde vždy většího pro svůj obdiv.

O/

Nicolas Boileau-Despréaux: L'Art poétique

(vydáno 1674)

Převzato z: *Art poétique de Boileau-Despréaux*, vydal Claude-Joseph Drioux, Paříž, E. Belin, 1871. Přeložil Aleš Pohorský v *O umění básnickém a dramatickém (antologie)*, Praha, Koniasch Latin Press, 1997, s. 188-189.

Formální charakteristika:

Obvykle bývá charakterizováno jako didaktická báseň. Tematicky osciluje mezi žánrem literární a estetické kritiky a odborným traktátem zveršovaným v klasických alexandrinech se sdruženým rýmem. Překlad do češtiny rytmizovanou nerýmovanou prózou lámanou do veršů.

Chant I

(...)

Durant les premiers ans du Parnasse françois,
Le caprice tout seul faisait toutes les lois.
La rime, au bout des mots assemblés sans mesure,
Tenait lieu d'ornements, de nombre et de césure.
VILLON sut le premier, dans ces siècles grossiers,
Débrouiller l'art confus de nos vieux romanciers.
MAROT, bientôt après, fit fleurir les ballades,
Tourna des triolets, rima des mascarades,
À des refrains réglés asservit les rondeaux
Et montra pour rimer des chemins tout nouveaux.
RONSARD, qui le suivit, par une autre méthode,
Régla tout, brouilla tout, fit un art à sa mode,
Et toutefois longtemps eut un heureux destin.
Mais sa Muse, en français parlant grec et latin,
Vit, dans l'âge suivant, par un retour grotesque,
Tomber de ses grands mots le faste pédantesque.
Ce poète orgueilleux, trébuché de si haut,
Rendit plus retenus DESPORTES et BERTAUT.

Enfin MALHERBE vint, et, le premier en France,
Fit sentir dans les vers une juste cadence,
D'un mot mis en sa place enseigna le pouvoir,
Et réduisit la Muse aux règles du devoir.

1. zpěv

(...)

*Za prvních časů francouzského Parnasu
určoval veškeré zákony jen rozmar
a rým na konci bez ladu kupených slov
sloužil co ozdoba, počet i césura.
Villon první uměl v těch hrubých dobách
rozjasnit zmatené umění básnické.
Marot brzy po něm rozvinul baladu
i osmiverší a zřymoval maškarády.
Vázaným refrénům podřídil rondely,
určil docela nové cesty rýmu,
až Ronsard později po jiném způsobu
vše rovnaje, vše zmátl, stvořiv své umění.
A přece dost dlouho přál mu šťastný osud,
znal antickou Múzu, jež pěla francouzsky,
poté však jakýmsi prapodivným zvratem
opadl z jeho slov pedantický nános
a ten brdý básník klopýtl z vysoka.
Zdrženlivější byli Desportes i Bertaut,
až nakonec Malherbe jako první Francouz
dal naší poezii ten správný spád,
seznal moc slova vyřčeného v pravý čas
a vymezil Múze též povinnost a řád.
Jazyk, jež napravil ten učený autor,
už hrubě neuráží váš pěstěný sluch.
S půvabem sloky přivykly si plynout,*

20/ Formulace estetiky klasicismu. Antologie starších románských literatur

Sestavil J. Prokop. České Budějovice: Ústav romanistiky Filozofická fakulta Jihočeské univerzity, 2014.

Dostupné z: <<http://www.ff.jcu.cz/antologie-starsich-romanskych-literatur>>.

Par ce sage écrivain la langue réparée
N'offrit plus rien de rude à l'oreille épurée.
Les stances avec grâce apprirent à tomber,
Et le vers sur le vers n'osa plus enjamber.
Tout reconnu ses lois ; et ce guide fidèle
Aux auteurs de ce temps sert encor de modèle.
(...)

*jeden verš přes druhý už netroufal se chýlit.
Vše zákon ctílo a onen pravý vůdce
autorům doposud poslouží jako vzor.
(...)*

François de La Rochefoucauld: Maximes (první vydání v Holandsku 1664)

[Narodil se v Paříži v roce 1613 do vznešené aristokratické rodiny. Od mládí působí v armádě a účastní se dvorských intrik a komplotů, za což upadá v nemilost. Stráví několik dní v Bastille a pak odchází na své statky. Do Paříže se vrací až po smrti Richelieuva v roce 1642. Poté je několikrát raněn v boji a stává se polním maršálem. Účastní se Frondy a ve zralém věku píše své Paměti, které vyjdou tiskem nejprve bez autorova svolení v Amsterdamu v roce 1662 a vyvolají v prostředí salónů skandál. V roce 1665 vydává ve Francii soubor duchaplných myšlenek a aforismů s názvem *Réflexions* ou sentences et maximes morales, obvykle nazývané jako *Maximy*, díky nimž získá literární proslulost. Je návštěvníkem salónu Madeleiny de Sablé a literárním přítelem spisovatelky hraběnky z *La Fayette*.. Umírá v roce 1680.]

Převzato z: François de La Rochefoucauld, *Maximes, suivies des Réflexions diverses*, vydal Jacques Truchet, Paříž, Bordas, 1992. Přeložil Jaroslav Pšenička v François de La Rochefoucauld, *Maximy a úvahy morální*, Praha, Votobia, 1997 (podle prvního vydání nakladatelství J. Otto, 1903).

Formální charakteristika:

Soubor zhuštěně formulovaných myšlenek buď ve formě jedno či dvouvětvých aforismů či několikavětvých úvah.

Réflexions morales

Nos vertus ne sont, le plus souvent, que de vices déguisés.

1

Úvahy morální

Naše ctnosti často nejsou než přestrojené neřesti.

1

Ce que nous prenons pour des vertus n'est souvent qu'un assemblage de diverses actions et de divers intérêts, que la fortune ou notre industrie savent arranger; et ce n'est pas toujours par valeur et par chasteté que les hommes sont vaillants, et que les femmes sont chastes.

2

L'amour-propre est le plus grand de tous les flatteurs.

3

Quelque découverte que l'on ait faite dans le pays de l'amour-propre, il y reste encore bien des terres inconnues.

4

L'amour-propre est plus habile* que le plus habile* homme du monde.

5

La durée de nos passions ne dépend pas plus de nous que la durée de notre vie.

6

La passion fait souvent un fou du plus habile homme, et rend souvent les plus sots habiles.

7

Ces grandes et éclatantes actions qui éblouissent les yeux sont représentées par les politiques comme les effets des grands desseins, au lieu que ce sont d'ordinaire les effets de l'humeur et des passions. Ainsi la guerre d'Auguste et d'Antoine, qu'on rapporte à l'ambition qu'ils avaient de se rendre maîtres du monde, n'était peut-être qu'un effet de jalousie.

8

Les passions sont les seuls orateurs qui persuadent toujours. Elles sont comme un art de la nature dont les règles sont infaillibles; et l'homme le plus simple

Za ctnosti pokládáme často pouhé seřadění rozdílných činů a zájmů, jež buď náhoda, buď obratnost naše dovedla spojit; a tak mužnost nebývá vždy příčinou rekovnosti mužův a cudnost příčinou čistoty žen.

2

Samolibost jest největší ze všech lichotníků.

3

Bychom i sebe více byli učinili objevů v končinách samolásky, vždy ještě zbývá mnoho pudy neprozkoumané.

4

Samoláska jest potměšilejší [doslova: šikovnější*] ještě než nejpotměšilejší [doslova: nejšikovnější*] člověk světa.

5

Trvání vášní našich jest rovněž málo na nás závislé, jako trvání života.

6

Vášeň činí často z největšího chytráka blázna a blázny činívá chytráky.

7

Velké a skvělé činy, které oslňují zrak, bývají politiky označovány jako výsledek velkých záměrů, ačkoli jsou obyčejně výsledky rozmaru a vášní. Tak byla snad pouhým důsledkem řevnivosti i válka Augustova s Antoniem, která bývá přičítána ctižádosti podmanit si celý svět.

8

Vášeň jsou jediní řečníci, kteří vždy dovedou přesvědčiti. Jsou jakési umění přírody, jehož pravidla jsou

qui a de la passion persuade mieux que le plus éloquent qui n'en a point.

(...)

19

Nous avons tous assez de force pour supporter les maux d'autrui.

20

La constance des sages n'est que l'art de renfermer leur agitation dans le coeur.

21

Ceux qu'on condamne au supplice affectent quelquefois une constance et un mépris de la mort qui n'est en effet que la crainte de l'envisager. De sorte qu'on peut dire que cette constance et ce mépris sont à leur esprit ce que le bandeau est à leurs yeux.

22

La philosophie triomphe aisément des maux passés et des maux à venir. Mais les maux présents triomphent d'elle.

(...)

neomylná; a člověk nejprostší, který má vášně, lépe přesvědčí, než řečník nejvýmluvnější, jenž vášně nemá.

(...)

19

Všichni máme dost síly snášet nehody druhých.

20

Vytrvalý klid mudrců není leč umění uzavřít bouře do svého srdce.

21

Odsouzení projevují často pevnost a zhrdání smrtí, jež v pravdě nic jiného nejsou, než strach pohleděti smrti v tvář; a tak lze říci, že tato pevnost a toto zhrdání jsou duchu jejich tím, čím páska jejich zraku.

22

Filosofie triumfuje snadno nade zlem minulým i budoucím; ale zlo přítomné triumfuje nad ní.

(...)

B/